

FÓRUM

Csilléry Edit

A nemzethűség jelentése a felvidéki és kárpátaljai igazolási eljárások során

*„Ne hidjetez a csehek hazugságainak!
Rémmekkel ijeszgetik az átadásra
kerülő magyar területek lakóit!
Tovább hazudoznak!
Egyetlen szavukat se hidjétek!
Az igazság ez:
A magyarok földet adnak a szegényeknek!
Élelmiszervonataik már
indulásra várnak!
Minden állami alkalmazott a helyén marad,
csak a cseheknek kell elkotrodniok!
Senkinek bántódása nem lesz, bármilyen
politikát vallott az átadás napjáig!
A magyar pengő huszor többet ér
mint a cseh korona!”¹*

A trianoni békeszerződés revíziójára törekvő magyar politika erőfeszítéseinek² és az európai hatalmi viszonyokban bekövetkezett változásoknak köszönhetően 1938–1941 között jelentős területekkel gyarapodott Magyarország. Az impériumváltozások a magyar kormányzat számára lehetőséget adtak arra, hogy ezeken a területeken bizonyos mértékű társadalmi-gazdasági átrendeződést hajtsanak végre.

---

1 A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL) – MNL OL, K 28, 57. csomó, 1940-H-15445. Röplap. Eredetivel megegyező írásmód.

2 A revíziós elképzelésekre és azok megvalósulására lásd: Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2009, 77–191., 268–305.

Miután az új-régi országrészek a magyar nemzetépítés hatókörébe kerültek, a kormányzat elsősorban a magyaroknak akart kedvezni. A korabeli közbeszédből vett frazeológia szerint a kisebbségből többségbe került magyarságnak elemi igénye volt arra, hogy az idegen uralom alatt eltöltött évek sérelmeit egyrészt kárpótolja, másrészt az elveszített vagy újonnan keletkezett gazdasági, kulturális és közigazgatási pozíciókat visszaszerezze.³ Bár azt nehéz eldönteni, hogy ez alulról jövő igény vagy a központi akarat kiszűrése volt, mindenesetre a korszak jogalkotását és a mindennapi közbeszédet ezer szállal átszötte. Csak azok tarthatták meg állásukat, akiknek a magyar nemzethez való hűségét, lojalitását és politikai megbízhatóságát megkérdőjelezhetetlennek ítélték. Ezek alapján döntött el, hogy ki kaphatott tisztes nyugdíjat, iparendeléyt, szociális támogatást vagy földet. Nem csak bizalmi vagy magasabb társadalmi presztízsű állásokért folyt a harc, hanem megbízhatóság és nemzethűség alapján döntött el az is például, hogy ki lehetett bába, erdészeti napibéres, szolga, vonatfékező vagy éppen útkaparó. Az állam kenyerét nem ehetette mindenki, tehát a szűkös erőforrásokat a kiválasztás módjának kialakításával igyekeztek az ideológiailag támogatott csoportok tagjai számára biztosítani, melyek a hajdani csehszlovák területen élők között elsősorban a magyarok, másodsorban pedig a ruszinok voltak.⁴ A korszak nemzetiségpolitikája az egyes népcsoportok esetében külön-külön meghatározta, hogy a magyar állam és a nemzetépítés szempontjából hoz-

3 Egy távolabbi nézőpontból szemlélve úgy tűnik, hogy a 20. század eleji, Kárpát-medencét érintő különböző nemzetépítési folyamatoknak hasonló eszközei és intézményrendszerei voltak, amit hatalomváltások esetén alkalmaztak. Ennek elemei vázlatosan az országból való kiutasítások, internálások, igazolási eljárás, a köztisztviselők és közalkalmazottak részéről az államra tett hűségeskü, az állam nyelvét számon kérő nyelvvizsga, kényszernyugdíjazás, áthelyezés az ország más területére és egyes esetekben a nem kívánt emberek vagy csoportok likvidálása (kitelepités, lakosságcsere). Az említett hasonlóság ellenére fontos hangsúlyozni, hogy egyáltalán nem mindegy, hogy a különböző rezsimek ezeket milyen arányban és vehemenciával alkalmazták.

4 A kárpátaljai lakosság legnagyobb hányadát – az 1941-es népszámlálás szerint 54,47%-át – a ruszinok alkották. Itt már maga a megnevezés is többes. Többek között a magyar őslakosok a rutén, a hivatalok és a közigazgatás gyakran a „magyar-orosz” megnevezést használja. Az érintett népcsoport ruszinként nevezte meg magát, de ezt a korszakot megelőzően az ukrán szinonimájaként használták. Lásd bővebben: Fedinec Csilla: Kárpátalja (Kárpátaljai Kormányzóság) Magyarország fennhatósága alatt 1939–1944 (Érdekek hálójában és Magyar Felvidék kontra ruszin Kárpátalja alfejezetek). In: Fedinec Csilla – Vehes Mikola (főszerk.): *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra*. Argumentum Kiadó – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2010, 170–185.

zajuk pozitívan vagy negatívan viszonyul-e. Ezek okait most nem elemzem, de 1938–1944 között a ruszinokról mint a magyarokéval közös történelmű baráti népről, a németekről mint szövetséges nemzetről beszéltek. Az ukránok, csehek, szlovákok, oroszok, románok, szerbek, zsidók a magyar nemzet építésének bástyáin kívül estek, leegyszerűsítve: a magyar etnikulturális közösség szupremáciáját velük szemben kívánták megerősíteni.

Az előbbieket követve a Felvidéken és Kárpátalján igazolási eljárásban kellett részt vennie minden közalkalmazottnak és köztisztviselőnek, amennyiben állami vagy közalkalmazásban akart maradni, esetleg oda akart kerülni, vagy bármilyen ellátásban részesült az államtól.⁵ Az igazoló bizottságoknak ügydöntő volt a véleményük: akitől az igazolást megtagadták, nem ehette „a köz kenyerét”. Az eljárás során fő szempontként a nemzethűség jelent meg, ami alatt a magyar nemzethez való hűséget értették. E tanulmányban a felvidéki és kárpátaljai igazoló bizottsági esetek alapján azt járom körbe, hogy a hatalom milyen intézményeket és fogalmi keretet hozott létre szempontjai érvényesítéséhez. A téma kapcsán több fontos kérdés is felmerül: melyek voltak a fő szempontok, amelyek alapján az egyének nemzethűségét vizsgálták? Miként alkalmazták ezeket a szempontokat a bizottságok, és miként viszonyultak azokhoz a bizottságokban helyet foglaló személyek? Megvizsgálom, hogy kik voltak, akik eldöntötték és megmondták, hogy egy személy melyik nemzetiséghez tartozik, illetve a nemzethűsége megfelelő-e? Ezek a jogban is lefektetett szempontok miként módosultak a gyakorlatban, és milyen eredők nyomán változtak? Miként beszéltek magukról az érintettek az igazolási eljárások során? A rendelkezésre álló igazoló bizottsági iratok alapján mit tudunk meg az egyes emberek nemzeti identitásáról? Áttekintem a történeti értelmezés dilemmáit, illetve a hivatalos források torzító hatásának nehézségeit is, továbbá azt, hogy az egyes értelmezési keretek milyen új szempontokat nyújthatnak. Röviden kitérek arra, hogy az igazoló bizottságokat miért nem alkalmazták Észak-Erdélyben, és helyettük milyen gyakorlat alakult ki.

A téma kibontása előtt szeretnék néhány fogalmat tisztázni, amelyek később, az elemzésben kulcsszempontként bukkannak majd fel. Elsőként számot kell vetni azzal, hogy melyek az értelmezés alapegységei. Ha a nemzetépítések harcaként írjuk le a korszakot, akkor az az alapvető narratíva kínálkozik, hogy a vizsgált időszakban a hatalomváltás révén a magyar államépítés került pozícióba, és a magyar nemzetépítők (a kormányzat és az állami elit) vitték véghez akarataikat az ország lakosságán. Nem célom meg-

---

5 1939/2300. ME rendelet (Felvidék), 1939/7800. ME rendelet (Kárpátalja).

kérdőjelezni ennek a narratívának az érvényességét, mindössze más szempontokat is be szeretnék vonni az elemzésbe. Először talán azt érdemes megnézni, hogy az igazolások különböző szereplői milyen eltérő céllal vettek részt a területi változások nyomán létrejövő társadalmi újrendeződésben. Összefoglalóan elmondható, hogy a helyi közösségek az új hatalmi felállásnak és saját céljaiknak megfelelően rendezni akarták soraikat. Ennek egyik részeként az egyes emberek állami vagy közigazgatási forrásból származó jövedelemhez akartak jutni. Másrészt pedig az állam a vele szemben lojálisnak gondolt nemzetiségeket (ezek sorában első helyen a magyarok, második helyen a ruszinok álltak) gazdasági, politikai és társadalmi előnyökhöz akarta juttatni.

A következő elemzési alapegységek, a kutatott eljárások szereplői eltérő nézőpontokat adtak számomra. Az egyik a központi kormányzat; a kategóriát az elemzés szempontjából nem bontom tovább. Köztes helyzetben vannak az igazoló bizottságok tagjai, ugyanis ők azok, akik egyben a hatalom részesei, képviselői és közvetítői, ugyanakkor a helyi közösségek tagjai is. A kormányzat rájuk bízta azt a feladatot, hogy a területi revízió után felállított szempontok alapján különböző, elsősorban a nemzetiség alapján meghatározott csoportokba sorolja be az embereket. Ilyen csoportok voltak például a következők: magyarok, akik az idegen uralom alatt hűek voltak; magyarok, akiknek a magyar nemzethez való hűsége megkérdőjelezhető; ruszinok, akik lojálisak a magyar államhoz stb.

A kormányzati diskurzus (törvények, sajtó stb.) a különböző nemzetiségekről egységes csoportként nyilatkozott, ahol az egyes emberekről kétséget kizáróan és egyértelműen megállapítható, hogy melyik csoporthoz tartoznak. Az egyöntetű vélekedés az eltérő csoportoknak azonos tulajdonságokat és azokhoz társuló bizonyos viselkedésszerűségeket is tulajdonított. Ilyen volt például az, hogy a ruszinok hűségesebbek voltak a magyar államhoz.⁶ Akik nem ennek az elvárt viselkedési formának, csoportnormának megfelelően viselkedtek, azokat próbálták kiszűrni. A kormányzat ennek eldöntését a helyi közösségekre bízta úgy, hogy az igazolás megítélését vagy az annak megtagadásáról való döntés jogát delegálta a bizottságoknak.

Rogers Brubaker szerint az egyes nemzetek vagy nemzeti kisebbségek nem foghatók fel állandóan létező (vagy azonos kiterjedéssel, határral bíró)

---

6 A korszakban felélesztett történeti hagyomány szerint a magyar és a ruszin baráti népek. Ennek alapja, hogy II. Rákóczi Ferenc szabadságharcához uradalma ruszin falvainak majdnem mindegyikéből jelentkeztek önkéntesek, akik kitartottak a fejedlem mellett, ezért kapták tőle a „gens fidelissima” megtisztelő jelzőt. Hodinka Antal: *II. Rákóczi Ferenc és a „gens fidelissima”*. Pécs, 1937, 3.

csoportként. Úgy vélekedik, nem állja meg a helyét az elképzelés, mely szerint ezek a nemzetiségi csoportok befelé homogének, kifelé pedig lehatároltak. Az objektív tulajdonságokkal rendelkező csoportok szerinte az elitek és az úgynevezett társadalmi vállalkozók konstrukciói, akik különböző célok végett beszélnek minden szituációban önálló entitásként egy adott nemzetről vagy nemzeti kisebbségről.⁷ A „csoportizmus” helyett azt javasolja, hogy az etnicitásra mint elemzési kategóriára kell tekinteni, felhívja ugyanakkor a figyelmet a kategóriák és csoportok megkülönböztetésének fontosságára. „A szubsztancialista nyelvezet szinte automatikusan arra késztet bennünket, hogy identitást, cselekvőképességet, érdekeket és akaratot tulajdonítsunk a csoportoknak. Ha viszont a kategóriákból indulunk ki, ez arra késztet bennünket, hogy inkább folyamatokra és viszonyokra, mintsem szubsztanciákra figyeljünk. Arra késztet a kutatót, hogy konkrétan megvizsgálja, hogy miként bánnak az emberek és szervezetek az etnikai és nemzeti kategóriákkal, ezek a kategóriák miként csatornázzák magukba a társadalmi interakciókat és szervezik a hétköznapi tudást és megítélést.”⁸ Úgy vélem, Brubaker és szerzőtársai felvetése inspiráló, új szempontokat ad az alább kibontakozó tudományos elemzésnek. „Az etnicitás látásmód [...] Nem önmagában létező, hanem a társas-társadalmi világ – amelybe természetesen a napi gondok is beleértendőek – értelmezésének egyik módja.”⁹ Az effajta értelmezési keret feszegetése is időről időre változhat, vannak például bizonyos helyzetek és időszakok, amikor egyes jelenségek és érvek mögött egy túletnicizált nézőpont húzódik meg. Az pedig igen gyakori, hogy az állami intézmények különösen hajlamosak az etnikai választóvonalak mentén strukturálni a társas viszonyokat.¹⁰

Az etnicitásról fentebb megfogalmazott gondolatok szorosan kötődnek az identitás, főként a nemzeti identitás kérdésköréhez. Jan Assmann egyip-

7 Brubaker, Rogers: Csoportok nélküli etnicitás. *Beszélő*, 2001. 7-8. sz. 60-66. Az etnicitás fogalmának kategóriaként való értelmezésére lásd: Brubaker, Rogers – Feischmidt Margit – Fox, Jon – Grancea, Liana: *Nacionalista politika és hétköznapi etnicitás egy erdélyi városban*. L'Harmattan, Budapest, 2011. Itt a szerzők megpróbálták a helyi átlagemberek mindennapi beszélgetéseiből kiszűrni, hogy a számos, mindennapi életet értelmező kategória közül az etnicitás mint kategória mikor és miként kerül elő akkor, ha nem kifejezetten erre kérdeznék rá.

8 Brubaker et al.: i. m. 12.

9 Uo. 219.

10 A népszámlálások egy hasonló helyzetet jelentenek, ahol mindenkit be kell sorolni egy előre meghatározott nemzetiségi kategóriába. Lásd például: Seres Attila (szerk.): *Magyar levéltári források az 1930. évi romániai népszámlálás nemzetiségi adatsorainak értékeléséhez*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion, Kolozsvár, 2011.

tológus meghatározása szerint a kollektív identitás egy csoport olyan önképe, melyet az adott közösség tagjai magukénak vallanak. Az önképpel való azonosulás azonban nem mindenkinél egyforma szintű, annak mértéke egyeseknél erősebb, másoknál gyengébb elfogadást jelent.¹¹ A kollektív identitás tulajdonképpen gyűjtőfogalom, melybe sok más mellett beletartozik a nemzeti identitás is. A kollektív identitásra érvényes állítás alapján így a nemzeti identitás egyéni szinten történő meghatározása sem minden esetben jelenti azt, hogy az adott csoport ugyanúgy vélekedik az egyes elemekkel való azonosulást illetően.

A nemzeti identitás egyes esetekben olyannyira képlékeny, hogy meghatározása komoly nehézségekbe ütközhet. Bindorffer Györgyi kulturális antropológus például a dunabogdányi svábok vizsgálata alapján kettős identitásról beszél, vagyis egyszerre tartja jelenlévőnek a német (sváb) és a magyar identitást.¹² Sőt, az egyes identitások elemei sem állandóak, hanem állandó változás alatt állnak, a változást pedig a történelmi, társadalmi, gazdasági és politikai környezet átalakulása okozza.¹³ Igen bonyolult olykor a nemzeti identitás meghatározása a peremhelyzetben élők esetében is. Akadnak közöttük, akik egyszerűen kényszerűségből vagy a meglévő helyzetből adódóan élnek ilyen helyzetben (például a szórványban vagy egy adott nemzetiség tömbjének, nyelvhatárának szélén), akadnak, akik önként vállalják ezt, mert például etnikailag vegyes házasságban élnek. Mindenesetre ezek a csoportok azok, amelyek a körülöttük, mellettük élő többségi nemzetiség asszimilációs hatásának leginkább ki vannak téve. Nem törekszem az asszimilációs szakirodalom ismertetésére, mivel az távol vinne a tanulmány témájától. Annyit azonban mindenképpen megjegyzésre érdemesnek tartok, hogy ezek a csoportok azok, amelyek egy esetleges határváltozáskor – például a könnyebb megélhetés, boldogulás érdekében – igen könnyen cserélnek identitást.¹⁴

---

11 Assmann, Jan: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Fordította: Hidas Zoltán. Atlantisz, Budapest, 2004, 129–131.

12 Bindorffer Györgyi: *Kettős identitás. Etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2001.

13 Uo. 20.

14 Milton M. Gordon amerikai szociológus (aki az asszimiláció egyik meghatározó kutatója) az asszimiláció hét lépcsőfokát határozta meg, amelyek közül több már azt jelzi, hogy egy adott közösség vagy személy kettős identitással vagy éppen az eredetit elhagyni készülő önképpel bír. Lásd: Gordon, Milton M.: *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion and National Origin*. Oxford University Press, New York, 1964.

Úgy vélem, a fentebb ismertetett módszertani, értelmezési keretek rövid bemutatása segít a tanulmányban később bemutatandó, az igazolási eljárás kapcsán tárgyalt esetek megértésében. Konkrétabban: annak megértésében, hogy az emberek nem feltétlenül úgy viselkednek, ahogy vélelmezett nemzeti hovatartozásuk alapján az elvárható lenne.¹⁵ Hiszen „az egyének nemzeti identitása és vele a nemzeti hovatartozás nem állandó és meghatározott, hanem egy-egy szituációhoz kötődve kerül előtérbe vagy szorul háttérbe.”¹⁶ A „*national indifference*” (nemzeti indifferencia) fogalma is arra a jelenségre irányítja rá a figyelmet, hogy az emberek mindennapi életét és identitását gyakorta nagyon kevésbé határozza meg a nemzethez való viszony. A nemzeti indifferencia mint tudományos kategória nagyon sokféle viselkedést leírhat. Lényege, hogy a tudományban meglévő és az elitek uralta közbeszédétől eltérően azt hangsúlyozza, hogy a vizsgált jelenségeket, emberi viselkedéseket, egyéni identitásokat a nemzeti szempont kevésbé befolyásolja, s nem a politikai, nemzeti és nacionalista kategóriák szerint szervezzük meg az életünket.¹⁷ Ezek a kategóriák nem haszontalanok, csak a nemzeti lojalitás sokkal kevésbé meghatározó és mindenható, mint azt a modern nacionalista narratívák feltételezik.¹⁸ Tara Zahra arra hívja fel a figyelmet, hogy bár a lojalitás termékeny kategóriája a történeti elemzésnek, a nemzethez való lojalitás mint magyarázó tényező minden helyzetben való alkalmazhatósága megkérdőjelezésének nem kell átadnia a helyét valamely más kollektív identitást szervező kategóriának, például a nemnek (gender), a vallásnak vagy a regionalizmusnak.¹⁹

Források

Az igazoló bizottságok kutatása során rendelkezésre állt forráscsoport három fő részből tevődik össze. Első része a Felvidéken működő közalkalmazottak ügyeit tartalmazó iratcsomó, amely a belügyi bizottságok iratait közsé-

---

15 Zahra, Tara: *Kidnapped Souls: National Indifference and the Battle for Children in the Bohemian Lands, 1900–1948*. Ithaca, Cornell University Press, 2008.

16 Judson, Pieter M.: *Guardians of the Nation: Activists on the Language Frontiers of Imperial Austria*. Cambridge, Harvard University Press, 2006, 119.

17 Uo. A „*national hermaphrodites*” szókapcsolatot is alkalmazza a szerző tanulmányában. 111.

18 Uo. 96.

19 Tara Zahra: *Imagined Non-Communities: National Indifference as a Category of Analysis*. *Slavic Review* 69 (Spring 2010), 111.

genként összegyűjti.²⁰ Itt zömében első fokú eseteket találunk.²¹ A második forrástípust a Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztályának iratai képezik, melyek a felvidéki és a kárpátaljai igazoló bizottságok működése során keletkeztek.²² Ezek jelentős része a ruszin nemzetiségűek problémás ügyeit gyűjti össze. Itt mindegyik érintett tárca hatáskörébe tartozó esetre van példa. Főként másodfokú eseteket találunk. A harmadik forrás pedig az állások betöltésére és az igazolások lefolytatására vonatkozó rendeletekből áll. Ezek egy része megjelent a közlönyökben, másokat csak az érintettek kaptak meg. Utóbbira példa a kárpátaljai kormányzói biztos számára írt bizalmas rendelet, amelyet a belügyi igazoló bizottságok elnökeivel szóban kellett közölnie. A rendelet a belügyi igazoló bizottságoknak szóló irányelveket tartalmazta, azok mindenki számára ismert és hozzáférhető szempontjait részletezte, finomhangolta.²³ Ezek méltányossági szempontokat tartalmaznak, és a tipikus hibáknak igyekeznek elejét venni.²⁴ Azokhoz nagyon hasonló irányelveket fogalmaztak meg a felvidéki bizottságok számára is.²⁵

Mérték

Nem találtam pontos adatot arra, hogy hány embert érintett az igazolás, más tanulmányok alapján viszont meg lehet becsülni az érintettek számát. Kovács M. Mária az állami és közalkalmazottakat állítja tanulmánya közép-

20 MNL OL, K 568, Felvidéki Igazoló Bizottságok iratai, 1. csomó, 1939, Közigazgatási alkalmazottak igazolás.

21 Ezekben található minden ügyhöz egy jegyzőkönyv, amely tartalmazza a bizottsági tagok nevét, továbbá az igazolandó személyes adatait (név, betöltött tisztség, iskolai végzettség, közszolgálatba lépés dátuma). A jegyzőkönyv fő szempontjai, hogy az igazolást kérő tagja volt-e valamely csehszlovák nemzeti vagy szocialista pártnak, és hogy állása betöltésénél hogyan viselkedett. Egy elismervényt is tartalmazott arról, hogy a bizottságok döntését levélben kézbesítették.

22 MNL OL, K 28, Miniszterelnökség (továbbiakban ME), Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály ügyei, 57. csomó, 101. tétel. Ruszinok és volt csehszlovákiai lakosok nemzetiségű igazolásának ügyei. Benne még: az Igazoló Bizottság működési ügyei. 1939–1941.

23 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1941-B-15827. 35-47.8840/1939. Belügyminiszteri (továbbiakban BM) elnöki számú ügyirat.

24 Erre az MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. 1941-L-18414 tételben számos helyen történik utalás, például: „Annak idején néhai Teleki Pál miniszterelnöksége alatt az igazoló bizottságok elnökei részletes utasításokat kaptak, amelyekben a felmerülő méltányossági szempontok érvényesülésének tágabb tere nyílt.”

25 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 38. A visszacsatolt felvidéki területen végrehajtott belügyi igazolásoknál a 2205/1939. BM számú kiadvány tartalmazza a követendő irányelveket.

pontjába.²⁶ Munkájából a következő adatok derülnek ki: „Az állami közigazgatásban és a közüzemeknél állandó alkalmazásban állók száma 1938 és 1942 között közel 80 000 fővel emelkedett, 120 596-ról 200 511-re. A létszámnövekedésből kb. 51 000 az állami közigazgatásra, a többi a közüzemekre, főleg a postára és az államvasutakra esik.”²⁷

A vármegyei, városi és községi alkalmazottak számáról sokkal nehezebb képet alkotni, mert az első hivatalos összeírás csak 1943-ban történt, publikált formája azonban csak a trianoni ország területére vonatkozó adatokat tartalmazza. A kimutatás alapján a visszacsatolt területek közigazgatási és közüzemi létszámát kb. 66 000 főre lehet becsülni.

A hatóságok határozott lépéseket tettek annak érdekében, hogy megszabaduljanak a tantestületek megbízhatatlannak ítélt tagjaitól. „1939. március 24-én a kormányzóság iskolaügyi osztálya körlevelet adott ki, mely szerint el kell bocsájtani a tantestületekből minden ukrán emigránst, aki 1918. október 28. után költözött Kárpátaljára. Csak azok az orosz emigránsok taníthattak, akik harcoltak a bolsevizmus ellen. A körzeti katonai parancsnok 1940. december 27-i jelentése szerint két év alatt az ungvári görög katolikus tanítói szeminárium tanári karának 70%-a lecserélődött »anyaországi« pedagógusokkal.”²⁸

Az igazolás megtagadásának arányáról nincs pontos adat. A rendelkezésre álló töredékes forrásokból az a kép látszik kirajzolódni, hogy a belügyi igazolások során a nagy többséget már első fokon igazolták. Például a kárpátaljai igazságügyi személyzetre vonatkozó eljárásokban az összes alkalmazottat igazolták.²⁹ Elég volt azonban néhány kirívó eset vagy akár egyetlen bizottság szigorúbb mércéje ahhoz, hogy közfelháborodást váltson ki. Teleki Pál például egy levelében is megemlíti, hogy „a visszacsatolt felvidéki területen működő igazoló bizottságok egyes esetekben igaztalanul működtek”, erre, mint „közismert tényre” hivatkozik.³⁰

A következőkben a kinevezések nemzetiségi arányait vizsgálom a visszacsatolt területeken. A vármegyei tisztviselők és egyéb alkalmazottak összlétszámát mutató táblázat részletesen közli, hogy a visszacsatolt területek vár-

---

26 Vizsgálatával már átvezet a terület-visszacsatolások időszakába. Magyarországon a trianoni békét megelőzően kb. 230 000 állami alkalmazott volt. A területcsökkenést követően a húszas évek második felére ez a szám 120 000-re apadt le, és az újabb terület-visszacsatolásokig nagyjából változatlan szinten maradt.

27 Kovács M. Mária: *Közalkalmazottak, 1938–1949. Valóság*, 1982. 9. sz. 41–53.

28 Fedinec Csilla: i. m., 180–181.

29 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. 1940-L-15057.

30 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. 1940-L-15057.

megyei közigazgatásában milyen arányban szerepeltek a különböző nemzetiségű tisztviselők.

A vármegyei tisztviselők és egyéb alkalmazottak összlétszáma ³¹				Az 1941-es népszámlálás nemzetiségi arányai ³²	
				százalék	A kettő aránya
		fő	százalék		
Felvidéken	magyar	405	96,65	84	1,15
	szlovák	12	2,88		
	rutén	2	0,47		
	összesen	419	100		
Kárpátalján	magyar	109	44,31	10	4,39
	szlovák	3	1,22		
	rutén	134	54,47		
	összesen	246	100		
Keleti és erdélyi vármegyékben	magyar	873	91,41	52	1,75
	német	8	0,84		
	rutén	11	1,15		
	román	63	6,6		
	összesen	955	100		
Délvidéki vár- megyékben	magyar	211	77,86	39	2,00
	német	28	10,33		
	szlovák	-			
	rutén	-			
	szerb	13	4,8		
	horvát	4	1,48		
	bunyevác (sokác)	9	3,32		
	vend	5	1,85		
	üresedésben	1	0,36		
	összesen	271	100		

31 MNL OL, K 150, BM általános 3108. cs. 18. f. ló.

32 Az 1941. évi népszámlálás anyanyelvi és nemzetiségi adatai. Magyar Statisztikai Szemle. XXI, 1943. 5-6. sz.

Ami első pillantásra szembetűnő, az a magyar nemzetiségűek felülreprezentáltsága. A Felvidéken közel 100%-ban magyarokat neveztek ki, Észak-Erdély esetében pedig 90%-os volt az arányuk. Észak-Erdélyben a terület 38%-át adó román nemzetiségűek mindössze 6,6%-ban fordultak elő a vármegyei tisztviselők között.³³ Ezekhez a mutatókhoz képest Kárpátalja és Délvidék is üdítő kivételnek tűnik első ránézésre. Kárpátalján 44%, a Délvidéken pedig „csak” 78% volt a magyarok aránya a vármegyei tisztviselők között. A helyzetet árnyalja azonban, hogy az 1941-es magyar népszámlálás nemzetiségekre vonatkozó adatai szerint Kárpátalja esetében a magyarok a népességnek mindössze a tizedét alkották, azaz a magyar nemzetiségűek aránya a vármegyei tisztviselők között több mint négyszerese volt a nemzeti arálynak. A Délvidéken is mindössze 39%-ban éltek magyarok. Vagyis itt is közel kétszer annyi magyar volt a tisztviselők között, mint a terület lakossága körében. Tehát ami a források alapján a magyar kormány toleráns nemzetiségi politikájának látszott, az adatok tükrében korántsem tűnik olyan engedékenynek. Sokkal inkább a nemzetiségi arányok realitásához való alkalmazkodásnak.

Az igazoló eljárás sajátosságai

A bizottságok számát az igazolásra kerülő alkalmazottak számának megfelelően az egyes tárcák állapították meg. Kárpátalja esetében az volt a gyakorlat, hogy a három közigazgatási kirendeltség mindegyikében egy-egy bizottságot állítottak fel.³⁴ Kárpátalján 1939 októberében 16 bizottság működött.³⁵ A bizottságok elnökeit és tagjait az illetékes miniszter nevezte ki a miniszterelnök jóváhagyásával és a területek kormányzói biztosának megkérdezésével. A bizottságok elnökből, illetve négy rendes és négy pótagból álltak. A kormányzati szándék szerint igyekeztek olyan embereket kinevezni elnöknek és tagoknak, akik helyismerettel bírtak, pártatlanok és elfogulatlanok voltak. A tárcák különböző stratégiát választottak a bizottságok összeállításánál. Kárpátalja esetében ez a következőképpen nézett ki. Elnöknek szinte minden esetben a kormányzati körökhöz közel álló, magas rangú tisztviselőt neveztek ki. Itt látszólag nem a helyismeret dominált, hanem az, hogy a központi szempontok érvényesülése és az eljárások felett megbízható emberek őrködjének. A helyismeret látszólag inkább a tagok

33 Csilléry Edit: Közalkalmazottak és köztisztviselők Észak-Erdélyben a második bécsi döntést követően. *Limes* 2006. 2. sz.73–90.

34 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-L-15162 – Ungvár, Munkács, Huszt.

35 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1941-I-19010.

kompetenciája volt. A Belügyminisztérium bizottsági elnököknek nyugállományban lévő állami és önkormányzati főtisztviselőket nevezett ki, a Földművelésügyi Minisztérium által kinevezett bizottságok tagjai között viszont főként a terület országgyűlési képviselői, plébánosok, esperesek és lelkészek szerepeltek. Az iparügyi bizottság tagjai nagyrészt főszolgabírók és bányamérnökök voltak. A Kereskedelem és Közlekedésügyi Minisztérium pedig négy bizottságot is kinevezett, mert a máramarosi közigazgatási kirendeltségben két bizottság is működött. A bizottságokban ülők tisztségei így a teljesség igénye nélkül a következők voltak: fogalmazó, polgármester, tisztviselő, lelkész, tanítóképző igazgatója, esperes, főmérnök, borászati felügyelő, állomásfőnök és községi bíró. A vallás- és közoktatásügyi tárca által kinevezett tagok foglalkozása: földbirtokos, banktisztviselő, intéző, gyógyszerész, bankpénztáros és igazgató-tanító volt. Ezek a listák azt látszanak megerősíteni, hogy a bizottságok feladata nem a szakmai szempont szerinti véleményadás volt, mert az igazgató-tanítón kívül a többi tagnak semmi köze az oktatáshoz és a tanügyigazgatáshoz.³⁶

Az igazolandó személyeknek egy nyilatkozatot kellett kitölteni. Ezen a személyes, a családi és a munkahelyi adatokon kívül még a párt- vagy egyesületi tagságra kérdeztek rá. Fontos szempont volt, hogy a vizsgált személy „Önként lépett-e be a társadalmi szervezetbe, egyesületbe, politikai pártba vagy egyéb alakulatba?” Ha nem, akkor pedig „...kinek a felhívására vagy utasítására?” Vizsgálták továbbá, hogy az illető személy milyen minőségben működött, milyen tisztséget viselt, és milyen tevékenységet fejtett ki az adott társadalmi szervezetben, egyesületben, politikai pártban vagy egyéb helyen.³⁷

Az igazolás menete a következő volt. Az igazolandók nevét kifüggesztették. A kifüggesztéstől számított nyolc napon belül bárkinek jogában állt az igazolási eljárás alá vont személyre vonatkozó adatokat – melyek alapján az illető viselkedése esetleg kifogásolható volt – szóban vagy írásban benyújtani.³⁸ Ezzel az eljárásbeli elemmel a döntés lehetőségét a közösség minden tagjára kiterjesztették, bár nem feltételezték, hogy ezzel a lehetőséggel gyakran élni is fognak. A Kárpátaljára vonatkozó kormányrendelet szerint az igazoló bizottság elnökének az igazolási eljárás alá vont személyek nyilatkozatának egyik példányát meg kellett küldeni a kárpátaljai kormányzói biztosnak, amit ő nyolc nap alatt az észrevételei közlésével visszaküldött.³⁹ Ez

36 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-L-15162.

37 MNL OL, K 568, 1. csomó, Turjaremete.

38 MNL OL, K 568 1. csomó, pl. Alsószelei község.

39 1939/7800. ME rendelet.

az elem a felvidéki eljárásrendben nem szerepelt.⁴⁰ Ennek oka Kárpátalja kormányzói biztosának véleménye szerint az volt, hogy „Kárpátalja területén a magánosok bejelentéseire aligha lehet számítani, és itt az igazolási eljárás előreláthatóan csak a hivatalok észrevételeire fog támaszkodni. Az igazolási eljárás alá vont személyek ugyanis túlnyomó részben magyar-oroszok lesznek, akikkel szemben a többi magyar-orosz előreláthatóan nem fog észrevételeket tenni oly alapon, hogy előző magatartásuk ellentétes volt a magyar érdekekkel. Szükségesnek látszik tehát minden egyes igazolás alá vont személy előző magatartásának előzetes kinyomozása, és ennek alapján tehetők csak meg a nyilatkozatokra az észrevételek.”⁴¹ A kormányzói biztos kéri, hogy az igazolásra kerülők nyilatkozatainak elküldése után a nyomozásra ne csak nyolc nap legyen, mert az kevés. Legalább a tárgyalást tűzzék ki későbbre. Az indítványt elutasították.

Az esetek többségében a bizottság ezek alapján döntött, az igazolandó meghallgatása nélkül. Ha kifogás merült fel az adott személy ellen, akkor szabályos tanúkihallgatások folytak arról, hogy az illető jó vagy rossz ember-e. A felek igyekeztek – személyesen vagy írásban – befolyásos pártfogókat felvonultatni álláspontjuk védelmében. A bizottságok döntéseiről postai úton értesítést küldtek. Valamennyi, igazolást kimondó határozatot a kormányzói biztosnak meg kellett küldenie az igazoló bizottság elnökeinek, hogy abban az esetben, ha az érintett az igazolást nem tartja megalapozottnak, az illetékes miniszternél előterjesztéssel élhessen.

Az 1938 novemberében visszacsatolt felvidéki területeken az eljárások zöme 1939 végéig lezajlott. Az 1939 márciusában megszállt kárpátaljai területeken viszont ez nem ment ilyen gyorsan, így 1940 októberében Kozma Miklós kormányzói biztos sürgette az ügyek teljes lezárását. „A nyugdíjelöltek feleslegesen terhelik az államháztartást, zavarják a tisztviselői státusok összeállítását, és lehetetlenné teszik a költségvetés megszerkesztését.”⁴² Miután Kozma célja az igazolási eljárások minél gyorsabb lebonyolítása, mielőbbi befejezése volt, előterjesztéssel élt, mely szerint a fellebbezéseket és minden más problémás ügyet a kormányzói biztos hatáskörébe kell utalni. Mivel a fellebbezések addig az egyes tárcák hatáskörébe tartoztak, s a földművelésügyi és a kultusztárca – ezeknél volt magas az elintézetlen ügyek száma – nem szívesen engedték volna ki ezt a hatáskört a kezükből, a minisztériumok egyeztetése és a rendelet előkészítése elhúzódott. Volt még egy formai ellenérv is, amely szerint a másodfokú eljárás lefolytatása akkor

40 1939/2300. ME rendelet.

41 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1939-H-15153.

42 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1942-P-22045.

is a kormányzói biztos hatáskörébe tartozna, ha egy bizottság által első fokon kimondott igazolás kapcsán korábban éppen neki volt észrevétele. Mivel a kormányzói biztos igyekezett minden befolyását latba vetni az ügyek mielőbbi lezárása érdekében, az egyes bizottságokra személyesen és a tárcán keresztül is nyomást gyakorolt. Például Máramarosban a kultusztárca leváltotta az előző bizottsági elnököt, és egy újabb bizottságot is létrehozott. Végül mielőtt a rendelettervezet életbe léphetett volna, 1940. november végén Kozma kérte, hogy indítványát tekintsék tárgytalannak, mert a Kárpátalján működő bizottságoktól naponta már csak tucatnyi ügy érkezik hozzá. Az igazolások körüli bonyodalmak azonban ezzel nem értek véget. 1941 elején újabb előterjesztés érkezett az eljárás gyorsítására és a hatáskörök tisztázására, 1942 nyarán pedig felmerült az igazolások felülvizsgálata. Utóbbi a minisztériumok ellenállásán elbukott, mert attól tartottak, hogy a már lezárt igazolási ügyek újra napirendre kerülnek.⁴³

Az eljárás alá kerülők három csoportjának jellemzése

Az eljárás alá kerülő személyeket a rendelet szerint három csoportba osztották. Elsősorban igazságot kívánnak szolgáltatni „olyanoknak, akik a csehszlovák uralom alatt magyarságuk vagy politikai magatartásuk miatt állásukat ellátás nélkül elvesztették, [akiket] idő előtt nyugdíjaztak, vagy [akik] közszolgálati álláshoz jutni nem tudtak.” Másodsorban következhetnek azok, akik a magyarsággal és a ruténséggel szemben barátságosan vagy semlegesen viselkedtek. Végül azoktól kívánták megtagadni az igazolást, „akikről kétségtelenül megállapítást nyert, hogy a cseh-szlovák uralom alatt teljesített közszolgálatuk közben magyarelles, vagy éppenséggel magyargyűlölő magatartást tanúsítottak vagy pedig a ruténséggel szemben volt ilyen magatartásuk.”⁴⁴

Az igazoló bizottságok kétféle döntést hozhattak: igazolják vagy nem igazolják az adott személyt. A nemzetiség, a nemzethűség és az igazságosság összefonódó szempontjai azonban csak látszólag egyértelműek, az igazolási eljárások esetei megmutatják, hogy a mindennapi gyakorlat egy napyon is cizellált szempontrendszert rejtett.

Mint ahogy erről korábban már volt szó, értelmező rendeletek születtek az ügyben, hogy a belügyi igazoló bizottságoknak szóló irányelvek mindenki számára ismertek legyenek: a hozzáférhető szempontokat részletezték, finomhangolták, illetve méltányossági szempontokat határoztak meg. Az

43 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1942-P-22045.

44 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1941-B-15827. 35-47.8840/1939. BM.

esetek többségében könnyen és egyértelműen dönteni tudtak az igazolásról. Voltak azonban problémás esetek, ahol valaki nem a feltételezett és helyesnek tartott, az egységesen elvárt csoportszellemnek megfelelően viselkedett, miáltal az adott csoporthoz való tartozása megkérdőjelezhetővé vált. A rendelet szempontjai a nem egyértelmű, a kutatás szempontjából kiemelten érdekes esetekben igyekeztek iránymutatást adni. A szempontrendszer egymásba szövődő elemei a nemzetiség, a politikai orientáció, a szervezeti tagság, a nyelv, a rokonság, a beosztás, az életkor, a vallás, az erkölcsi viselkedés, és bár a rendelet nem tartalmazza, a szociális igazságosság. Az egyes esetek (főként a bizottságok számára problémásabbak) és a méltányossági szempontok mögött a nemzeti indifferencia vagy a többes identitás jelensége sejlik fel. Az esetek vizsgálata visz közelebb annak megértéséhez, hogy a kollektív és egyéni identitás milyen kapcsolatban volt egymással.

A szempontok az esetek tükrében

Nemzetiség

Az igazolások során elsődleges szempont volt az igazolandó nemzetiségi hovatartozása, nem magyar nemzetiségűek esetében pedig a magyar nemzethez való lojalitása; a többi szempont is szorosan kapcsolódik ehhez. Az esetek kapcsán azonban kiderül, hogy a nemzetiség nem mindig állapítható meg egyértelműen. A ruszinok esetében 1940 őszén felkérték a minisztériumokat, hogy az első bécsi döntés által visszacsatolt területen 1940 őszén még az igazolási folyamat hatálya alatt lévő rutén származású közszerződés alkalmazottokról küldjenek igazoló bizottságok által összeállított kimutatást a Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztályának, mely a továbbiakról „főtanácsadó Ő excellenciájának” és a kormányzói biztosnak feljegyzéseket küldött. „A főtanácsadó és más bizalmi férfivel [sic] átnézve megjelölte azokat az eseteket, ahol a felsőfokú véghatározat megváltoztatása volt szükséges.” Hivatalos adat nem volt arról, hogy ki rutén, kétséget kizárólag ez nem volt megállapítható, ezért – elegáns megoldásként – például a kultusztárca az összes függőben lévő ügyet elküldte. Kérik, hogy mondják meg nekik, ki rutén, kinek kell függőben tartani az ügyét.⁴⁵

Szervezeti tagság, politikai meggyőződés

Az igazolást nem lehetett önmagában olyan indokkal megtagadni, hogy az illető valamely magyarelles politikai pártnak vagy társadalmi egyesü-

---

45 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-H-15057.

letnek tagja. „Az igazolás alá kerülő személyek magatartását azoknak a körülményeknek, azoknak a külső kényszerítő hatásoknak a szemszögéből is kell vizsgálni, melyek között az igazolandó személyek az elmúlt 20 esztendő alatt éltek és amelyeknek ki voltak téve.”⁴⁶ A vizsgálat szükségességét az indokolta, hogy a csehszlovák közalkalmazottaknak gyakran hivatali nyomásra kellett belépniük a magyarellenesnek tartott pártba vagy testületbe. A hivatali nyomásra való hivatkozás mellett szinte mindegyik esetben azzal is védekeztek az érintettek, hogy a problémásnak tekintett szervezetek deklaráltnan nem voltak magyarellenesek, hanem például sport célúak vagy önvédelmiék.⁴⁷

Hasonló helyzetbe került például tucatnyi adóhivatali tisztviselő, akik esetében azért tagadták meg az igazolást, mert beléptek a Strazs Svobodi nevezetű tornaegyesületbe. A tisztviselők focizni jártak. Állításuk szerint hivatali nyomásra léptek be a tornaegyesületbe, és kezdetben nem voltak tisztában annak magyarellenes voltával, s csak később derült ki, hogy a Strazs Svobodi magyarellenes volt. Fellebbezéseikhez csatolták a Magyar Párt elnökének nyilatkozatát, amiből az derül ki, hogy a Strazs Svobodi és a Narodní Garda magyarellenesek voltak, de „okai külön elbírálandók, mert kényszer hatása alatt is beléphettek”⁴⁸. A helyzet kivételességét igyekeztek az igazolási rendszer megbízhatóságra épülő logikáját alkalmazva megerősíteni. Például a Magyar Párt megbízhatónak számító elnökétől kértek igazolást, nyilatkozatot. Babinecz László adóhivatali tisztviselő nyilatkozatában, amit az igazolandónak kellett kitöltenie, bevallotta, hogy a Strazs Svobodi tagja volt, majd emiatt megtagadták tőle az igazolást. Az igazolandó személy az iratokban mint ruszin, de „magyarérzelmű” tisztviselő jelenik meg. Fellebbezésében Babinecz kifogásolja, hogy a pénzügyi igazoló bizottság „a cseh megszállás alatt tanúsított magatartását vizsgálat tárgyává nem tette, ellene senki feljelentést nem tett.”⁴⁹ A határozat csupán Babinecz László által 1938. december 19-én kiállított kérdőív alapján született. Sérelmezi az egyenlőtlen bánásmódot, más igazoló bizottságok az egyesület többi tagját gond nélkül igazolták. A kihallgatott tanúk egyértelműen azt vallották, hogy a ruszin nemzetiségű Babinecz László „a cseh megszállás alatt jó magyar érzelmű tisztviselő volt, aki a magyarok ügyeit különös jóindulattal intézte”. Arra vonatkozóan, hogy a magyarérzelműség alatt mit értettek, kevés instrukciót találunk. A volt csehszlovák alkalmazottak megítélése eb-

46 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1941-B-15827.

47 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-L-16441.

48 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-H-15445.

49 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-H-15445. 15.

ből a szempontból külön nehézséget okoz. Babinecz a fellebbviteli iratokban az állítja, hogy nem is volt belépett tag, hivatali presszió miatt járt el az egyesület óráira néhányszor, amelynek magyarellenességéről kezdetben nem is tudott, és az deklarálta a sportolás céljából jött létre. Felhossa igazolása mellett szóló indokként, hogy a csehszlovák időkben megtanult magyarul, és hogy a felesége magyar.⁵⁰ Bár a nyilatkozatban maga is vállalta, ekkor még nem feltételezte, hogy ez a tagság az igazolás megtagadásával járhat. Panasz ellene egyébként nem érkezett. Végül felülvizsgálták kérelmét.

Hogy mennyire nem egyértelmű egyes szervezetek és azok tagságának megítélése, álljon itt néhány további példa. Számos vasutast nem igazoltak, mert cseh kormánypárti szervezeteknek – az Unio (szociáldemokrata) vagy a Jednota (nemzeti szocialista) munkásszervezetnek – voltak tagjai. Másutt szakszervezeti jellegűnek írják le ezeket a tömörüléseket.

A „visszacsatolt felvidéki területeken visszamaradt ruthén származású volt cseh-szlovák alkalmazottak”⁵¹

A nem igazolt ruszin vasutasok ügyében felkért főtanácsadó szakértő véleménye szerint: „Közismert – és ezért nem is óhajtok e kérdéssel részletesen foglalkozni –, hogy a csehek megkivánták minden tisztviselőjüktől, sőt horribile dictu a *bíráktól* is [kiemelés a forrásban – Cs. E.], hogy valamely kormánypártnak legyenek tagjai. A párthovatartozás kérdése rendszeren aszerint oldódott meg, milyen pártbéli politikus állt az adott tárca élén... Nem csoda, hogy a kisemberek: munkások, szerződéses altisztek stb. kiknek kenyér érdekéből szervezkedniük kellett, nem lehettek ellenzékiek, mint azt tőlük az igazolás során csaknem megkivánták, de csak a kormánypártok keretében szervezkedhettek, hogy a felmondások stb. veszélye ellen védekezhessenek szervezetük útján... Ezekre a szervezetekre nem szabad úgy tekinteni, mint amik a magyar érdekek ellen irányultak, hanem mint olyanokra, amelyekbe a ruszin, magyar, szlovák stb. nemzetiségű vasutasok önvédelemből léptek be. Tehát nem magyarellenes politikai célt szolgáltak.”⁵²

A főtanácsadó tollából egy másik ügy összefoglalása pedig így hangzott: „Benya Mihály nem igazolva azért, hogy az Unionak volt a tagja *-vonatfékező!!!* [kiemelés a forrásban – Cs. E.] Az Unio soc. dem. alakulat volt, tehát a két ok tulajdonképpen egy. Beteges ember és a csehek alatt is tulajdonképpen betegszabadságon volt. 39 éve teljesített szolgálatot, 54 éves. Jelenleg is

50 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1939-H-15445.

51 Többször előjövő hivatalos kifejezés az MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tételben.

52 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-H-15057 és 1940-L-16441.

betegállományban. Nem igazolása a Feketeardón garázdálkodó klikknek a műve s személyi ellentétekből származik.”⁵³

A főtanácsadó személye és véleménye különösen érdekes abból a szempontból, hogy szinte ő az egyetlen, aki nem használja a jelenségek leírására kritika nélkül a rendeletek által bevezetett és mindent elborító szóhasználatot, gondolkodásmódot és stílust. Érveiben a nemzeti indifferencia jelenségéhez kapcsolódó emberi szándékokra hívja fel a figyelmet. Véleménye a diskurzusból kilóg, mert nem kizárólag az etnikai hovatartozás alapján értelmez helyzeteket. Ki meri jelenteni, hogy egy-egy jelenség (az igazolandó viselkedésének egyes elemei, cselekedetei) a megfelelőnek vélelmezett koherens képbe azért nem illeszkedik, mert annak a történetek idején teljesen más jelentése volt, mint amit az igazolásoknál akarnak neki tulajdonítani. Például egy szervezetbe való belépést az indokolta, hogy meg akart élni, és az előnyt jelentett az előmenetelben. A közösség többi tagja is éppen ugyanazt tette, tehát „mindössze” alkalmazkodott a csoportnormákhoz: kényszerítették, és nem akart hátrányt szenvedni, vagy egyszerűen sportolni akart a barátaival.

Az esetekből látható tehát, hogy bár a szocialista, szociáldemokrata, cseh nemzeti szocialista, rendszerellenesnek tekintett politikai szervezetekben való tagság elvileg az igazolást kizáró ok volt, a gyakorlatban ez sem bizonyult egyértelmű szempontnak ahhoz, hogy a magyar nemzethez való hűséget egyértelműen megkérdőjelezzék, és az igazolást megtagadják.

Párkányi Tivadart az igazoló bizottság igazolásra alkalmasnak találta, azonban a kormányzói biztos előterjesztéssel élt ügyében. Ennek két oka volt. Egy számára protekciót kérő levélben egy prágai személy úgy ajánlotta őt, hogy „jó szláv”,⁵⁴ ráadásul a cseh nemzeti szocialista pártnak volt a tagja. Fellebbezésében Párkányi arra hivatkozik, hogy a fordítás rossz, nem az állított szavak voltak a levélben leírva, továbbá a pártba tudtán kívül léptettek be, ki is lépett, és különben is csak a ruszin tagozatnak volt a tagja. Felhossa még, hogy munkája során a magyarokkal magyarul tárgyalt, gyerekeit magyar iskolába járatta, otthon magyarul beszélnek.⁵⁵ Az eset kapcsán megfigyelhető, hogy a nemzeti identitás, mint azt a bevezetőben említettem, a valamiféle határhelyzetben lévők számára nem feltétlenül merül ki egyetlen identitásban, az lehet kettős is. Az idézett esetben is feltételezhető, hogy Párkányi Tivadar ruszinnak tarthatta magát, a ruszin tagozat tagja volt, mindeközben azonban a magyar nemzethez való tartozás tipikus ele-

53 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-H-15057 és 1940-L-16441.

54 MNL OL, K-28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-L-17229.

55 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-L-17229.

mei is megtalálhatók viselkedésében, otthon magyarul beszélt és gyerekeit magyar iskolába járatta. A helyi közösség tagjaiból álló igazoló bizottság ezt elfogadhatónak tartotta és igazolta is, az eljárást azonban felülírta a kormányzói biztos, a magyar nemzethez való hűségét és lojalitását megkérdőjelezte, mert egy írott forrás a szlávokhoz, ráadásul egy másik államhoz lojális emberként jellemezte. Az igazolások során az, hogy valaki önként szlávnak, csehnek, szlováknak vagy ukránnak sorolja be magát, nem fordult elő, az eljárás logikájából adódóan azzal ugyanis eleve vesztes pozícióba helyezte volna magát az adott személy. Ilyen besorolást mindig csak külső személy mond, ezáltal mintegy vádként hangzik el; fentebbi esetről a kormányzói biztos és az ajánlólevél is külső besorolás jelent.

Gyakori indok még az igazolások megtagadásánál, hogy az igazolandók ukrán családból származtak vagy ukránok voltak, illetve besűgők voltak. A főtanácsadó véleménye szerint „Pelenka Miklós nem ukrán, de ruszin családból származik. 1913-ban még ruszin anyák ukrán *érzelmű* [kiemelés a forrásban – Cs. E.] gyerekeket nem szültek, csak később, kb. 1926-tól. Az ukránérzelmű szó csak ruszin szempontból jelent valamit és pedig kultur irányzatot, amely még a mai napig nincs eldöntve. Lásd a Budapesti Tudományos Akadémia állásfoglalását, hogy az itteni nép nyelvileg stb. mely irányzathoz áll közelebb. Ha más is a felfogásom, de emiatt, mikor a volt Kárpátalján annyi politikai, kultur stb. irányzat őrlődött, nem lehet egy kis embert ezért kenyerétől megfosztani, mert nem volt ennek értelmi szerzője. Hogy öccse Németországba szökött, nem az ő bűne sem pedig az, hogy testvére csehhez ment férjhez.”⁵⁶ Előfordul az is az igazolás megtagadásának indokaként, hogy valakit a közeli hozzátartozója viselkedése miatt marasztaltak el, feltételezve, hogy az igazolandó is ugyanazt az álláspontot képviseli.

Hivatali működés

A hivatali teendők vizsgálatára Rothmann Ignác beregszászi gyógyszerész igazolási ügyét kívánom bemutatni,⁵⁷ az eset ugyanis jól illusztrálja, hogy milyen volt a tipikus ügymenet. Rothmann Ignác politizált, Beregszász albírója volt, így politikai megbízhatóság tekintetében nem volt nehéz szepelőket találni a múltjában, az általa benyújtott fellebbezésben azonban minden vádpontban az ellenkezőjét igyekezett bizonyítani. Első fokon azzal az indokkal utasították el az igazolását, hogy „magaviselete az állam érdekei és a gyógyszerészi tisztesség szempontjából kifogástalannak minősíthető nem

56 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-H-15057 és 1940-L-16441.

57 MNL OL, K28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-L-18055. 179 -185.

volt.”⁵⁸ E kijelentés rendkívül általánosító volt, konkrét vádakat nem is tartalmazott. Pedig a kormányzói biztos által ismertetett rendelet felhívta a figyelmet arra, hogy: „Különös gondot kell fordítani az igazolást megtagadó határozat megokolására. [...] Az elutasító határozat indoklásában kerülni kell az általánosító kijelentéseket.”⁵⁹ Az eljárás során a bizottság egyik előadója ismertette a vádakat, melyeket Hubay Kálmán beregszászi polgármestertől hallott, pedig a polgármester írásban nem nyújtotta be a vádakat. A bizottság hivatalosan meg sem hallgatta a beregszászi előljárót, de rá, mint szavahihető személyre hivatkoztak.⁶⁰ A bizottság annak ellenére cselekedett így, hogy a rendelet a következőket mondta ki: „A rosszindulatú és névtelen feljelentéseket alaposan meg kell[ett volna] vizsgálni.” A fellebbezési ügyeknél a rendelet szellemében cselekedve egyébként megfigyelhető a törekvés, hogy a szóbeszédre, hallomásra alapozott ítéleteket igyekeztek megváltoztatni.⁶¹ A Rothmann Ignác elleni vádak rendkívül terjedelmesek és szövevényesek, ezért itt csak a főbb vádakat említem meg. A gyógyszerész Beregszász város albírója volt, kezdetben együttműködött a magyar párttal. Egészen addig tartott mindez, amíg a „Liecsebný fond” (tiszviselői gyógyalap) cseh betegsegélyező pénztár a gyógyszer szállítási jogot tőle megvonta, a vád szerint a bizonytalan szállítások miatt. A védelem szerint viszont az adózási rendszer és a villamosítás ügyében való támadásai miatt rendelték el ellene vizsgálatot, és vonták meg tőle a gyógyszer szállítási megbízást. „Ettől az időtől kezdve – anyagi romlása elkerülése végett – nem exponálta magát.”⁶² A fejére olvasták még, hogy milyen magyarellenesnek tekintett képviselőtestületi határozatok meghozatalában vett részt. Például fegyelmi eljárást rendelt el azok ellen a városi tiszviselők ellen, akik a magyar kataszterbe jelentkeztek. A fellebbezés szerint a támadásoknak az volt az oka, hogy hivatali állása következtében kénytelen volt azokon a képviselő testületi üléseken elnökölni, amelyeken Tomáš Garrigue Masaryk szobrának felállításáról döntöttek, és Edvard Benešnek díszpolgárságot adomá-

58 MNL OL, K28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-L-18055. 180.

59 MNL OL, K28, 57. csomó, 101. tétel, 1941-B-15827. 26-127. 38.

60 Állítólag a polgármester a vádpontok alátámasztására a bizottsági jegyzőkönyvekből jegyezte fel az adatokat. MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-L-18055. 180.

61 Példaként az egyik ügyben mint végső fórum – „A kultuszminiszter annak megállapítása mellett, hogy az igazolás alá vont tanító tagadásával szemben nem merült fel olyan bizonyíték, amely alapján az igazolás megtagadható lenne, gyanúra és merő általánosításra pedig ítéletet alapítani nem lehet” – az igazolást megadta. MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1939-H-15460 27.

62 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-L-18055. 181.

nyoztak. A másik bizottsági tag szerint a gyógyszerész a magyarságot Magyarország ellen hangoló cseh szocialista párt híve és tevékeny támogatója volt. Ezzel szemben Rothmann azzal érvel, hogy azért költözött Beregszászra, mert ott volt magyar iskola. A gyógyszerészállítás megvonása után is „alattomban mindig a magyar érdekeket támogatta[m]” annak ellenére, hogy a magyar párt lapjai ellene éles támadásokat intéztek.⁶³ A gyógyszerész fentebbi kijelentésekor érdemes megfigyelni a szóhasználatot, abban önnön tettét pejoratívan minősíti, ami büntudatra utalhat. A gyógyszerész számos igazolást csatolt hitelesnek tekintett emberektől, amelyekkel a magyarellenesség vádját igyekezett cáfolni.⁶⁴ Az iratokból nem derült ki, hogy a fellebbezés sikerrel járt-e.

Hivatali magatartásnál enyhítő körülménynek számított, ha valaki egzisztenciális kényszerből, felsőbb utasításra cselekedett, súlyosbítónak, ha saját kezdeményezéséből követte el a sérelmezett dolgokat. Figyelembe kellett venni továbbá az illető szolgálati beosztását is.

A következő eset szintén egy csehszlovák köztisztviselő esete, melynek kapcsán bemutatom, hogy milyen érveket használtak az igazolandók, ugyanis a bizottság előtt közte és az igazoló bizottság tagjai közt éles pengéváltások zajlottak le.⁶⁵ Subik Gyulát Hidaskürt község kinevezett jegyzőjeként érte az impériumváltás. Igazolását első ízben megtagadták, ezek után ügyében fellebbezett a belügyminiszterhez. Egerben realiskolát végzett, majd 1916-ban katonaként szolgált a magyar honvédségben. Sebesülése után szülei lakóhelyén, Magyardiószegen maradt, amely a csehszlovák részhez tartozott. Itt a jegyzői irodában dolgozott, majd elvégezte a jegyzői tanfolyamot. Később a Pozsony megyei „színmagyar” Deáki községben volt vezető jegyző. Amikor a bécsi döntés nyilvánosságra került, lemondott hivataláról és apjához, Magyardiószegre ment. A magyar katonaság bevonulása után szolgálatra jelentkezett a vágselyei és a galántai katonai parancsnokságnál. Először magyarbéli körjegyzőnek, majd hidaskürti vezető jegyzőnek nevezték ki. Még az igazolási eljárás megindulása előtt bátyja, Subik Károly érseki irodaigazgató közbenjáró levelet írt az érsekújvári igazoló bizottság elnökének. Megfigyelhető, hogy a levél érveléstechnikája jellemző jegyeket hordoz. Azokban a cselekedetekben például, melyek várhatóan pozitív színben tűnnek fel a bizottság előtt, cselekvőképesnek tünteti fel öcsét, azon döntések esetében viszont, amik a konkurens nemzetállammal

63 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-L-18055. 181.

64 Többek között a beregszászi Egyesült Magyar Párt elnökétől.

65 MNL OL, K 28, 57. csomó. Subik Gyula dossziéját Galántai járás Hidaskürt község iratai között találjuk. Az esethez tartozó szó szerinti idézetek innen valók.

való együttműködést jelentik, úgy beszél, mintha az egyénnek (jelen esetben öccsének) nem lett volna mozgástere, döntési lehetősége. A sebesülést azért is emelhetette ki elbeszélése kezdetén, mert a magyar katonai szolgálat pozitívumnak számított, amire a nyilatkozatokban külön is rákérdeztek. „Amikor sebeiből nagyjából felépült, a cseh-megszállás kezdetén átszökött hozzám Egerbe és arra kért, hogy tegyem lehetővé, hogy valamelyik gazdasági akadémiára iratkozhassek be. Én akkoriban nagyon kifizetésű érseki titkár voltam, és így öcsém taníttatását nem vállalhattam. Ezért visszaküldtem őt Magyardiószegre szüleimhez azzal a biztatással, hogy a cseh-megszállás úgy sem fog soká tartani.” Ezzel a mondattal implicit azt feltételezi, hogy az átszökés oka a cseh megszállás (is) volt. Itt még cselekvőképesnek tünteti fel az öccsét, aki próbálja kihasználni mozgásterét. „Szegény gyermek jóideig otthon tétlenkedett, majd mivel máshoz nem tudott hozzáfogni, jegyzői irodába állt be, és elvégezte a jegyzői tanfolyamot.” E helyen úgy beszél, hogy nem volt öccsének mozgástere, ez volt az egyetlen lehetőség. Jegyzői tevékenysége során apolitikusnak állítja be, s a cselekvés hiányát, a passzivitást erényként, mintegy politikai tettként állítja be. Hangsúlyozza, hogy a negatívként beállított csehszlovák helyettesei nyomásának ezzel a passzivitással ellenállt. Politikai kérdésekben öccsét mintegy tájékoztatlanak írja le, aki tanácsért fordult olykor hozzá, a bátyhoz. Önmagát nemzetűség szempontjából megkérdőjelezhetetlennek mutatja be. Nagyon lényeges szempont, hogy aki a pártfogó levelet írja vagy tanúskodik, az maga is megbízható, nemzethű és erkölcsös legyen. A megbízható, pozitív színben feltüntetni kívánt embereket pedig pozitív és a cselekvőképességet hangsúlyozó jelzőkkel látják el. Ennélfogva erkölcsi jóssággal vagy annak hiányával érvelnek az érintettek vagy az őket támogatók, az ellenoldalt pedig erkölcs-telennek, megbízhatatlannak, ezáltal nem szavahihetőnek tüntetik fel.

Subik Gyulának súlyos konfliktusa volt az igazoló bizottsági tagokkal. Fellebbezésében olyan vádakkal illette az igazolóbizottsági tagokat, amelyek beleilleszkedtek az igazolási eljárások során használt nyelvezetbe, csak hogy kivételesen visszafelé, a bizottság felé sűtik el ezt a fegyvert. Mivel azonban olyan érveket hozott fel ellenük, amiért az igazolást volt szokás megtagadni, alaposan megsértette az igazolóbizottsági tagokat. E tekintetben különleges esettel állunk szemben azért is, mert a többi nem igazolt által a fellebbviteli fórumon használt érvelési taktika nem a támadás, hanem inkább a magyarázkodás, mentegetőzés volt. Igyekeztek a csehszlovák rendszer, illetve egy-egy kétes szituáció áldozataként írni le magukat.

A bizottsági elnök fellebbezéshez írt, saját magát is védő leveléből megtudjuk, hogy Subik Gyula milyen vádakkal illette az igazolóbizottsági tago-

kat, közülük is elsősorban Biskoványi Ernőt. Itt most egy hosszabb idézet következik a fellebbezéshez írt levélből: „Ne ítéljen én felettem az a Biskoványi igazoló bizottsági tag Ur, aki gyermekét magyar iskola helyett szintén szlovák iskolába járatta, és ezzel ártatlan *gyermekének lelkét a cseh-szlovák szellemmel megfertőzte*, Biskoványi bizottsági tag Ur meg fog felelni, igazolni fogja, hogy nagy anyagi áldozattal gyermekét Magyarországon neveltette.

Az a Subik tesz ilyen kijelentést, aki adakozott a Slovenska Liga iskolájára, s akinek mint jegyzőnek közreműködése és tagsága nélkül az itteni köztudat és a szlovákok ismert gyakorlata szerint a Slovenska Liga iskolája a magyar lakosságú Deáki községben nem jöhetett volna létre.

Ez a határtalanul merész és fennhéjázó, álszenteskedő, megtévesztően hamis és valótlanosságokra felépített szellem vonul végig annak az embernek a fellebbezésében, aki a felszabadulás öröme helyett, sötét büntudatával terhelve, a bevonuló magyar csapatok elől menekült, s a tárgyaláson és egész magatartásában is a bűnös ember benyomását keltette, és minden bizalmát abba a magas pártfogóba helyezi, aki érdekében minden követ megmozgat.

A bizottság ítéletét Subik Gyulának a vallomásából kitűnő, egészében nemzetellenes és bűnös magatartására alapította, továbbá a bizottság tagjai által személyesen is ismert ama szubjektív köztudatra is, amely működésével szemben megnyilvánult, s amely az ő személyes viselkedésében is kifejezésre jutott, s amennyiben ezt Nagyméltóságod ellenségesnek nem találná, a bizottság által ismert megbízható tanúk vallomásaival ezen adatok még lényegesen kiegészíthetők s bizonyára még elégségesek lesznek arra, hogy a vele érdekelttségben álló egyszerű emberek nyilatkozatait megcáfolják.”⁶⁶

Nem magyar nemzetiségűek esetében gyakori jelző, hogy valaki „magyarérmű” volt vagy „magyarónnak” tartották a korábbi rezsim idején, magyarok esetében pedig az „érzelmeiben magyar” kifejezés bukkan fel. Jellemző kifejezés még az is, hogy „magyar érzelmeiben mindenkor megbízható volt”. Felmerül az indoklásban, hogy mások mit tartottak róla. Vitatkoztak azon is a Subik-ügyben, hogy az igazolandó személy magyarnak vagy szlováknak vallotta-e magát. A tanúvallomásokat is erre vonatkozóan vették fel: „Nagyon jól tudom, hogy te jó szlovák vagy, és ő soha nem tiltakozott ellene, hogy ő nem szlovák, és soha nem mondta, hogy magyar.” Jól látszik az önbesorolás és a mások általi nemzeti meghatározás közötti különbség. Az igazoló eljárásban bizottságok, majd egy második lépésben a kormányzó biztos feladata volt, hogy az egyes emberek önbesorolását meg-

66 ME K 28, 57. csomó. Subik Gyula dossziéját Galántai járás Hidaskürt község iratai között találjuk. Az esethez tartozó szó szerinti idézetek innen valók.

erősítsék vagy megcáfolják az alapján, hogy mások, a közösség tagjai mit tartanak az illetőről. Olyan cselekedeteket is nemzetiségi keretben értelmeznek, amelyeknek eredetileg valószínűleg nem volt nemzeti jelentésük, nemzeti szempontból indifferensek voltak. Például azt, amikor mint jegyző szétcsapott egy csehszlovák ünnepnapon sertéssel kereskedő emberek között, feljelentette őket, mert nem tartották be az ünnepnapra vonatkozó rendelkezéseket. „Ha Subik úr egy parányit is magyar, nem megy át a kocsmába, és magyar embert nem jelent ezért fel.”⁶⁷ Egy magyar nemzetiségű, aki együttműködött a csehszlovák állammal, kollaboránsnak számított a szemükben. Cselekedeteit utólag (magyar)nemzetellenesnek értelmezték.

Igazán negatív megítélés alá estek azok az emberek – kollaboránsoknak tekintették őket, és a magyar államhoz való lojalitásukat megkérdőjelezték –, akik magyar származásuk ellenére sikeresek voltak a csehszlovák rendszerben, hivatalt és állást kaptak és még magas pozíciójuk is volt; az ügyekből az derült ki, hogy az alacsonyabb beosztásúakat enyhébben bírálták el. Ezzel eleve feltételezték, hogy a csehszlovák igazgatás az éppen regnáló magyar igazgatáshoz hasonló elven járt el nemzetiségi ügyekben, csak éppen a magyarok rovására; ennek az állításnak az igazságtartalmát ez a tanulmány most nem vizsgálja.

A fiatalabbakat is enyhébben bírálták el. Mindent összegezve: „Magasabb nemzeti szempontból és állami érdekből ügyelniük kell az igazoló bizottságoknak arra, hogy államellenes propaganda könnyű eszközeivé válható mártírokat ne teremtsenek olyanokból, akik, ha tévednek is, vagy ma még fiatalságuknál fogva célzatos nevelés hatására folytán nem tudnak teljesen beilleszkedni az új helyzetbe, megfelelő irányítás, átképzés után még jó hazafiakká válhatnak.”⁶⁸

A rendelet szerint „semmi esetre sem szolgálhat az igazolás megtagadásának indokául pl. az, hogy az illető személy buzgó tagja volt a pravoszláv egyháznak vagy valamelyik politikai egyesületnek.”⁶⁹ A beregszászi pénzügyi igazoló bizottság azzal tagadta meg az egyik igazolást, hogy „A magyar állameszmével ellentétben álló pravoszláv vallásúnak vallotta magát.”⁷⁰ A munkácsi görög katolikus püspök járt közbe az illető érdekében. Végül a határozatot megváltoztatták, mert ellenkezett a vallásszabadsággal, ami al-

---

67 ME K 28, 57. csomó.

68 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1941-B-15827. 16-127. 37.

69 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1941-B-15827. 16-127. 38.

70 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1939-L-17846 2.

kozmányos jog volt. A bizottság tagjaival szemben pedig fegyelmi felelősség megállapítását kezdeményezték.⁷¹

Szociális szempontok

Bár a rendeletek nem tartalmazzák, a bizottságok döntését szociális szempontok is befolyásolták. Tar Sándorné tanító igazgatót nem igazolták, mert a nagyszülősi főjegyző és a százados feljelentette. A fő vádpont az volt, hogy a női Szics szervezet tagja, aktivistája.⁷² Végül igazolták, de át akarták helyezni magyarlakta területre. Ez jelzi, hogy nem nagyon bíztak meg benne. Továbbá az is megjelenik indokként, hogy a férjét nem igazolták, nem lesz megélhetésük, ha őt sem igazolják.⁷³ Az egyik elemi iskolai igazgatót azzal mentették fel, hogy „az ellene felhozott vádak csak részben és Fényes Vince saját beismerése alapján nyertek bizonyítást. E vádak bár súlyosak, de tekintettel arra, hogy a tanító hétgyerekes családapa, továbbá tekintettel arra a fennállott kényszerhelyzetre, melynek a cseh megszállás alatt az állami alkalmazottak ki voltak téve, végül tekintettel arra az emberileg érthető körülményre, hogy a hét gyermekkel bíró családapa saját, valamint gyermekei megélhetésének és jövőjének a biztosítása és fenntartása érdekében gyakran volt kénytelen esetleges meggyőződésével nem egyező és nemzethűség szempontjából kifogásolható cselekedeteket véghezvinni, oly enyhítő körülménynek tekinthetők, melyek méltányossá teszik a nevezett tanító igazolását.”⁷⁴ Ezt a felvidéki ügyek tárca nélküli minisztere nem engedte, ellenvetéssel élt. Végül egy köztes megoldás született, a igazgatót nyugdíjazták. A nyugdíjhoz, mint állami ellátáshoz is igazolás kellett.⁷⁵ Úgy tűnik tehát, hogy a helyi közösségek átértelmezték az eredeti, felülről jövő politikai szándékot, a történeti és politikai igazságosság szempontja mellé odaállították még a szociális igazságosságot is. A rendelet is beszél olyasmiről, hogy igazságot kíván szolgáltatni a hátrányt szenvedetteknek, ezalatt az anyagi és politikai értelemben hátrányt szenvedettek is érti, a közösségek ezt egészítették ki. Az emberiséget szem előtt tartva feltételezhető az is,

---

71 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1939-L-17846.

72 A Szics-gárda félkatonai alakulat volt az 1938–39 közötti időszakban, Amikor a Cseh-szlovákiához tartozó Kárpátalja, Kárpátukrajna néven 1939. március 15-én kikiáltotta függetlenségét, a Szics-gárda az új állam hivatalos hadserege lett. A bevonuló magyar csapatok számolák fel.

73 MNL OL, K-28, 57. csomó, 101. tétel, 1941-L-15589.

74 MNL OL, K-28, 57. csomó, 101. tétel, 1939-H-15267.

75 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1939-H-15267

hogy a megélhetés szempontjából azért sem akartak ellehetetleníteni embereket, családokat, mert akkor a közösség terhére lettek volna.

Visszásságok, hibák

Felmerül a kérdés, hogy melyek voltak az igazolási eljárások hibái, és mi vezetett ahhoz, hogy a második bécsi döntés után és a délvidéki területeken mellőzték az igazolási eljárásokat. A kormányzat tisztában volt azzal, hogy „A közszolgálati alkalmazottak magatartását felülvizsgáló bizottságok számos esetben helytelenül jártak el. Nagy igazságtalanságok történtek... a legkiáltóbbakat reparálni abszolúte szükséges.”⁷⁶ A legfőbb hiba, hogy a bizottságok minden erőfeszítés ellenére sem működtek egységes szempontok szerint. Az esetek fényében viszont jól látszik, hogy lehetetlen volt objektív szempontokat meghatározni. Tomácsi Pál kárpátaljai kormányzói biztos szerint Felvidéken – Ungvár és Munkács városokban – sokkal szigorúbb mértéket alkalmaztak. Szigorúbban jártak el a ruszin nemzetiségűekkel szemben. „A Perényi [Zsigmond] által irányított mérték is szigorúbb volt, mint Kozma [Miklós] gyorsított eljárásának mértéke.”⁷⁷ Az esetekből láthattuk, hogy gyakran egyes magyarellenesnek tekintett szervezetek vezetőit igazolták, a tagokat nem. Megeesett az is, hogy ugyanazon szervezet tagjait az egyik tárca illetékességébe tartozó bizottság igazolta, a másik minisztérium által kinevezett bizottság elutasította. Gyakori volt, hogy egy eljárás során belül a helyiek, a bizottság, a kormányzói biztos vagy az illetékes tárca más-más mértékkel mért. „Így természetes, hogy a nemigazolás által sújtott egyének és pártfogóik még az egész eljárás elvi értékének bírálata nélkül is igen sok esetben összehasonlítási alapon az aránytalan, egyenlőtlen bíráskodás nagyon is helytálló érvével tudják támadni az egyes konkrét döntéseket.”⁷⁸ Többen is személyes bosszú vagy egy állásért folytatott kenyérharc áldozatává váltak. A nem igazolást tetézte, hogy az illető a magánszférában sem kapott állást.⁷⁹ Emellett az eljárások nagyon sokáig tartottak, ami alig bírható megterhelést jelentett az igazolandónak és az államkasszának is.⁸⁰ A ruszin nemzetiségűek fellebbezési ügyeiből világosan látszik, hogy a nem magyar nemzetiségűek számára ellentmondásos volt, hogy a magyar állam-

76 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-H-15057.

77 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-H-15057.

78 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 61.

79 Képviselőházi napló 1939. IX. kötet. Az országgyűlés képviselőházának 178. ülése, 1941. február 1. Mester Miklós interpellációja.

80 Rendelettervezet az igazolási eljárások gyorsításáról MNL OL, K 28, 1942-P-22405.

hoz való hűségét vizsgálták a nem magyar impérium alatt.⁸¹ Ez azt eredményezte, hogy mindenki azt igyekezett bizonyítani magáról, hogy „alattomban mindig a magyar érdekeket támogatta[m]”.⁸² A nemzetiség megállapítása nagyon bonyolult feladat, mint ahogy ezt például Pelenka Miklós esetében láttuk.⁸³ Még a kultusz tárcának sem sikerült eldöntenie, hogy kit tekintsen ruszinnak; az eljárás hibáin igyekeztek valamelyest javítani.⁸⁴

Észak-erdélyi gyakorlat az igazoló bizottságok nélkül

Az imént felsorolt tapasztalatok odavezettek, hogy észak-erdélyi és délvidéki terület esetében a kormányzat már nem folytatott igazoló eljárást. Két kérdés merül fel. Az egyik, hogy az újabb területgyarapodás személyi kérdéseiben változtak-e a személyek kiválasztásának kormányzati szempontjai, a másik, hogy milyen gyakorlatot alakítottak ki azok érvényesítésére. Észak-Erdélyben 1940 szeptembere és októbere között a végleges közalkalmazások előkészítése a katonai közigazgatás segítségével megtörtént. A hadseregarancsnokok és a fővezérség mellett is magyar királyi kormány megbízott működött, akit a belügyminisztérium rendelt ki. Ezt a funkciót Dr. Papp József ny. főispán látta el, akinek ránk maradt irataiból és feljegyzéseiből képet kaphatunk, hogy a kormányzat miként igyekezett személyi kérdésekben dönteni.⁸⁵ A kormány megbízott az összekötő szerv szerepét játszotta a kormány és a katonai közigazgatás között.⁸⁶ A kormány megbízottak részére szeptember végén utasítás jött a miniszterelnök és a belügyminisztérium részéről a munka elkezdésére. A teendőkről a 900/1940 ME rendelet tudósított, amely szerint azok a személyek, akik a magyar közszolgálatban kinevezésüket kérik, „személyi lapot” kötelesek kiállítani és benyújtani az illetékes helyen. Október első napjaiban a miniszterelnökség úgynevezett személyi lapokat bocsátott a kormány megbízott rendelkezésére, amelyeket a közalkalmazásra jelentkező személyeknek ki kellett tölteni.

---

81 MNL OL, K 28, 57. csomó 1940-H-15057. Rendelet a ruszin nemzetiségűek 1940-ben folyamatban lévő ügyeinek összegyűjtésére.

82 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-L-18055. 181.

83 MNL OL, K 28, 57. csomó, 101. tétel, 1940-L-16441.

84 MNL OL, K 28, 57. csomó, 1940-H-15057 az ezek ellen tett intézkedésekről.

85 Karay Kálmán: Katonai közigazgatásunk vázlata. A korszerű közszolgálat útja - A mai magyar honvédelmi igazgatás. *A IX. közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai*. Budapest, 1943. 324-327.

86 Utasítás a katonai közigazgatás megszervezésére a felszabadult Erdély területén. Budapest, 1940. 11.

A személyi lapok első formájukban nem voltak megfelelőek a kívánt célra. Változtatásra szorultak, mert „a benne foglalt adatok részben elégtelenek, részben Kolozsvári helyi célra készültek, másrészt nem annyira a köztisztviselői állásokra való jelentkezés, mint inkább a menekültügyi nyilvántartás célját kívánják szolgálni”. Olyan utalások voltak benne, amelyek ellenkeztek Teleki Pál azon elveivel, miszerint a vissza nem tért területekről menekülteket nem vesznek fel állami állásokba azért, hogy azok visszatérjenek eredeti lakhelyükre.⁸⁷ Kifejezett kormányzati szándék volt, hogy ők magyar állami alkalmazást ne nyerhessenek a visszacsatolás következtében. „A kormánynak azon álláspontja, hogy a vissza nem tért területekről a visszatért területekre menekült tisztviselőket, bírákat, ügyvédeket stb. nem juttatjuk állásba, illetőleg őket lehetőleg visszatérésre igyekszik rábírní, nehogy az ottmaradt magyarság számában nagyfokú csökkenés álljon elő.”⁸⁸ El kívánták kerülni, hogy vezetők nélkül maradjanak a román fennhatóság alatt maradt magyarok. Mindez különösen súlyos kérdéseket vetett fel, mert nagyszámú menekült érkezett az ország területére Dél-Erdélyből.⁸⁹ A személyi lapon végül a következő kérdéskörök szerepeltek: személyes adatok, az illető származására és vallására vonatkozó adatok, melyek konkrétan kitértek a zsidóságra (a zsidó törvényeknek megfelelően a nagyszülőkig visszamenően). A vallásváltoztatás hátránynak számított, amennyiben zsidóból keresztényre vagy katolikusból görögkeleti hitre tért át valaki. Ez utóbbiból a nem-

87 MNL OL, ME K 53, Az észak erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó. IV. Személyi ügyek. 3-5.

88 MNL OL, ME K 53, Az észak erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó. IV. Személyi ügyek. 17.

89 Erre vonatkozóan katonai rendeletek is születtek, melyeket a polgári kormányzat álláspontjának megfelelően alakítottak ki. Ez igen kényes kérdés volt, ezért egymásnak némileg ellentmondó rendelkezések is születtek. Lásd a következő idézeteket: „...a m. kir. honvéd vezérkar főnöke által kiadott és Budapesten 1940. október 4-én kelt 4. sz. közigazgatási parancsa 5. pontja értelmében a 60/ Föv. kat. közíg. 40. VIII. 30. sz. utasítás F/3. sz. mellékletének 6. pontjában említett I. sz. kimutatásba nem vehetők fel azok a volt román közszolgálati alkalmazottak, akiknek állomáshelye, illetőleg állandó lakhelye az 1940. évi augusztus hó 30-án nem a visszacsatolt területen volt.” Viszont a 2. hadsereg-parancsnokság 1940. rm. 9/28. 1620/4611/sz. távirati rendelete értelmében, amely a főv. 938/Föv. kat. közíg. rm. 9/21. sz. rendeletére hivatkozik: „a román hatóságok által a vissza nem csatolt területről visszacsatolt erdélyi területre az 1940. évi szeptember hó 12. napjáig áthelyezett, illetve eddig az időpontig átjött volt román szolgálatban állott magyar köztisztviselőket olyanoknak kell tekinteni, mintha azok a területátvétel időpontjában a visszacsatolt területen laktak volna, illetve állomáshelyük ott lett volna.” MNL OL, ME K 53, Az észak erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó. IV. Személyi ügyek. 3-5.

zethűségére vonatkozóan voltak le messzemenő következtetést. Megkérdezték, hogy hol, mikor, milyen munkakörben dolgozott – különös tekintettel a román alkalmazásra –, és azt, hogy az elkövetkezőkben milyen munkakört kíván betölteni. Ezek nagyrészt megegyeznek az igazoló bizottságok számára kitöltött kérdésekkel, főként a zsidótörvényeknek megfelelő szempontokkal egészültek ki.⁹⁰

A személyi lapok feldolgozása és a minisztériumok számára használható formába való öntése érdekében véleményező bizottságokat alapítottak minden vármegyében. A kormány megbízott eredeti elképzelése szerint a bizottságok kizárólag a Magyar Párt vezető személyiségeiből álltak volna.⁹¹ Végül – kormányzati nyomásra – a közélet prominens tagjai közül is kerültek be tagok, hogy működésük „közmegnyugvást keltsen”. Minden vármegyei bizottságban részt vettek a behívott országgyűlési képviselők és a vármegyei katonai közigazgatás vezetője. A helyi közösség szűrőjét Észak-Erdély esetében sem tudta nélkülözni a kormányzat. A felvidéki bizottságokhoz hasonlóan az észak-erdélyi bizottságoknak is a feladata volt a jelentkezők közötti szelekció elvégzése, amelyre valóban csak a helyi ismeretekkel rendelkező bizottságok voltak alkalmasak. Ennek legfőbb szempontja itt is az volt, hogy a közalkalmazotti állásokra jelentkezőket nemzethűségük alapján vizsgálják. Megfigyelhető a tendencia, hogy a helyi szűrő funkciót ellátó bizottsági tagok kiválasztásában a helyi köztisztviselőkben állóság szempontja teret vesz, és a politikai megbízhatóság megerősödik.

A jelentkezésre való felhívást a bizottságok teheték közzé abban a formában, ahogy szükségesnek tartották. A kormányzói biztos nyomatékosan felhívta rá a figyelmet, hogy „a m. kir. kormány nem látja szívesen azt a törekvést, hogy a gazdasági pályákon elhelyezkedettek közpályákra töreksszenek s a bizottság tagjait is felkértem, hogy jelentkezések alkalmával a jelentkezőket erre nyomatékosan figyelmeztessék, sőt igyekezzenek a fiatalságot gazdasági pályákra terelni.” A személyi lapokat ők bocsátották a jelentkezők rendelkezésére és gyűjtötték össze. Az így összegyűjtött személyi lapok

---

90 Az ún. zsidó törvények: 1938. évi XV. tc., 1939. évi IV. tc. és a 1941. évi XV. tc. Az 1939. évi IV. tc. a zsidók közeleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról (ún. második zsidó törvény) elsősorban faji szempontból határozta meg, hogy ki számít zsidónak. Zsidónak minősült, aki önmaga, legalább egy szülője vagy legalább két nagyszülője az izraelita felekezet tagja volt a törvény hatálybalépésekor vagy az előtt. A törvény 6%-ban maximalizálta a zsidók arányát a szellemi foglalkozásokban, valamint megtiltotta zsidók alkalmazását állami közigazgatási és igazságügyi szerveknél és középiskolákban.

91 A bizottságok megalakítására a Magyar Párt vármegyei tagozatát kérték fel.

véleményezése megtörtént.⁹² Az eredmény a feldolgozás könnyítése végett, ajánlom–nem ajánlom csoportosításban, igazgatási ágak szerint szétbontva, a személyi lapok csatolásával a kormányzói biztoshoz került, aki ezeket a megfelelő minisztériumokhoz továbbította.⁹³

A bizottságok feladatát és hatáskörét tisztázza a következő idézet, melyet a kormányzói biztos munkájáról szóló jelentésből ragadtunk ki: „Mind a jelentkezésre szolgáló személyi lapok szövegében, mind a jelentkezésre szóló felhívásban nyomatékosan hangsúlyoztam, hogy a jelentkezés a magyar állammal szemben még semmiféle igényre alapot nem nyújt és hogy a nagyszámú jelentkező közül csak igen kevés jelentkező nyerhet elhelyezést és alkalmaztatást. Ugyancsak hangsúlyozottan tudomására hoztam írásban is a bizottságoknak, hogy a m. kir. kormány igazoló eljárást nem ismer, a bizottságok véleménye tehát szakszerűség szempontjából kíván főleg szelekció lenni. Hangsúlyozottan tudomására hoztam a bizottságoknak azt is, hogy véleményük a m. kir. kormány számára semmiféle kötelezettséget vagy megkötöttséget nem jelent, csupán kisegítő tájékoztatásul fog szolgálni. Mindezekkel elejét kívántam venni minden olyan felfogás vagy vélemény kialakulásának, mintha a bizottságok a kinevezések tekintetében irányadó érdemi munkát végeznének, és tudomásukra kívántam hozni, hogy működésük mindössze a nagyszámú kérvényező szelekciójában való segítséget célozhatja.”⁹⁴

Ennek tisztázására mind a bizottság tagjai, mind a külvilág felé szükség volt, mert az igazoló bizottságok döntéseivel szemben az észak-erdélyi vármegyei véleményező bizottságok véleményét nem volt kötelező figyelembe venni. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a minisztériumoknak nem kellett kötelezően figyelembe venniük a vármegyei véleményező bizottságok állásfoglalását az alkalmazottak kiválasztása során. Észak-Erdélyben e tekintetben jóval kisebb befolyása volt a helyi közösségeknek személyi kérdésekben. A véleményező bizottsági döntések sem kötelezőek, sem indoklás-

---

92 MNL OL, ME K 53, Az észak erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. cs. III. közigazgatás és igazságszolgáltatás megszervezése.

93 MNL OL, ME K 53, Az észak erdélyi ügyek kormány megbízottja. I. Belső szervezet és működés. 39. f. MNL OL, ME K 53, Az észak erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. cs. IV. Személyi ügyek. 27.

94 MNL OL, ME K 53, Az észak erdélyi ügyek kormány megbízottja. 1. csomó. III. közigazgatás és igazságszolgáltatás megszervezése.

sal ellátottak, sem nyilvánosak nem voltak, informális jellegükből adódóan érvelni és fellebbezni sem lehetett ellenük.⁹⁵

Következtetések

Elmondható, hogy az igazolási eljárások kapcsán két fő szempontot határozott meg a központi irányítás: a megbízhatóságot, amely alatt a politikai megbízhatóságot értették, és a nemzethűséget, amin a magyar nemzet-höz való hűséget értették. Annyiban nem specifikus a jelenség, hogy a megbízhatóság és nemzethűség az itt tárgyalt időszakot megelőzően és azt követően is jellemző szempont volt,⁹⁶ azonban az impériumváltások időszakában, a revízió szellemével áthatott közgondolkodás és ideológia által speciális tartalmat kaptak. A magyar nemzetiségűek számára eszközül szolgáltak ahhoz, hogy az idegen államhoz való tartozás traumáját és hátrányait feldolgozzák, a vélt vagy valós sérelmeiket törlesszék. A rezsim igyekezett olyan jogi háttérrel és intézményekkel is kialakítani, amelyekben keresztül ezeket érvényesíteni tudták.

A megbízhatóság és nemzethűség szempontjait a kormányzat az észak-erdélyi személyi kérdésekben is alkalmazta, de igyekezett saját mozgásterét

95 Az általam eddig fellelt dokumentáció is szinte a személyi lap nyomtatványára, a rendeletekre és néhány összesítő táblázatra szorítkozik. Sajnos így a nemzetiség és nemzethűség fogalmával kapcsolatos attitűdöket, szempontokat mélyebben nem tudtam vizsgálni. A magyar kormányzat Felvidéken és Észak-Erdélyben is hozott rendelkezést arra vonatkozóan, hogy akit az „idegen uralom alatt magyarsága miatt elbocsájtottak állásából”, és aki „a magyarság érdekében kifejtett munkásságával különös elismerésre méltó érdemeket szerzett, annak kiesett szolgálati idejét figyelembe veszik a nyugdíjszámításnál.” Ez csak egyetlen rendelet a több tucat felhatalmazási törvény birtokában hozottak közül, amelyekkel elégtételt kívántak szolgáltatni a román időkben elszenvedett sérelmekért. Észak-Erdély esetében is a nyugdíjárulékkel kapcsolatos döntések kapcsán az érintett számára nyilvánvaló lett a negatív, nemzethűséget megkérdőjelező döntés, mert az illető nem kapott nyugdíjat.

A szolgálaton kívül töltött idő beszámítására vonatkozó kérvények MNL OL, K 28, 257. csomó, 36–57. f.

96 A megelőző időszakra példa: 1920. évi XXV. törvény (numerus clausus). A négy paragrafus közül az első úgy rendelkezett, hogy a tudományegyetemre, a műegyetemre, a budapesti egyetem közgazdaság-tudományi karára és a jogakadémiákra „az 1920/21-ik tanév kezdetétől csak oly egyének iratkozhatnak, kik nemzethűség és erkölcsi tekintetben feltétlenül megbízhatóak, és csak olyan számban, amennyinek alapos kiképzése biztosítható.” Az 1945 utáni igazolásokról: 1945/15. ME rendelet, 1945/1980. ME rendelet. Bővebben lásd: Bódy Zsombor: Két totalitarizmus között? Az 1945–48-as évek értelmezéséről. *Kommentár*, 2008.3. sz. 61–69.

kitágítani azzal, hogy az igazolásokat jogi formában megszüntette, a helyi közösségeknek csak a véleményét kérdezte meg, és egyfajta központosítással a saját, megbízhatónak tekintett emberei döntéseire támaszkodott.

Fontos kérdés, hogy kormányzati részről vagy alulról jövő igény volt-e az, hogy „igazságot kívánnak szolgáltatni”. A választ némileg magában rejtí az, hogy meg sem kérdőjeleződött az eljárás. A törvényekben, rendeletekben és sajtóban tetten érhető szóhasználatot és logikát azok is átvették, akik igazolásért folyamodtak. Kérdés persze, hogy az uralkodó diskurzustól való kimaradással elérték volna-e céljaikat. Nemcsak a hatalom, az adminisztráció és a jog képviselői, hanem szinte minden résztvevő ennek megfelelően viselkedett és érvelt, ezért ritkák és értékesek azok a szövegek, ahol nem így beszéltek. Az egyes esetekben ki lehet következtetni a mögöttes tudattartalmakat,⁹⁷ hogy az eredeti helyzetben milyen indíttatásból cselekedtek az emberek. Ezek a nemzeti indifferencia jelenségét engedik sejtetni. A központi diskurzusnak implicit része volt, hogy a magyar nemzetépítés került olyan történeti helyzetbe, hogy a magyaroknak van joguk és lehetőségük a nemzetépítésre. Megállapítható az is, hogy a jogi szempontok nem érvényesültek túl keményen, ennek egyik oka az lehetett, hogy nem tudtak elég objektívek lenni. Az egyes emberek és a helyi közösségek nem csak elszenvedték, hanem fenntartották és alakították is az igazolások intézményét, ezáltal pedig a politikai rendszert is, aminek az igazolások a részét képezték. Létezett az egyén és a közösség számára is mozgástér. Az egyén, ha már minden fellebbviteli fórumon megbukott az ügye, írt a miniszterelnöknek, nem ritkán sikerrel is járt az illető. Közösségi szinten a nemzethűség mellé hozzákapcsoltak egy erkölcsi igazságosságra és szociális igazságosságra való törekvést is.

Mivel egy állásért való folyamodás egzisztenciális kérdés, kenyérharc, ezért mindenki kénytelen volt kialakítani személyes viszonyát ezekkel a szempontokkal. Az irányelvek a diszkurzív gyakorlat irányítói lettek. A szempontok szabályokká változtak, a rendeletből jól látszik, hogy nem voltak objektív szempontok. Az érintettek kénytelenek voltak vesztésként, a rendszer áldozataként meghatározni magukat, mert így juthattak előnyökhöz. Más szóval, aki képes volt az áldozat pozíciójába helyezni magát, az indulhatott az előnyökért vívandó harcba.

Az egyes emberek nemzeti identitását igen kevésbé lehet ezeknek a forrásoknak a segítségével megérteni. Az egész szituáció a mindennapi etnicitás felől közelítve nem egy mindennapi szituáció, hiszen az egész fo-

97 Például amikor valaki ellen azt hozzák fel, hogy a kocsmában részegen azt kiabálta, hogy „a magyarok kinyalhatják a seggét” – MNL OL, K28, 57. csomó, 101. tétel.

lyamatban egy túletnicizált nézőpont érvényesült. Olyan szituációt teremtettek, ahol a nemzetiség mint értelmezési keret kerül előtérbe. A nemzetséget meglátásom szerint nem kategóriaként értelmezték, hanem csoportként beszéltek róla.

A törvényekben és korabeli közbeszédben a különböző nemzetiségekről egységes csoportokként beszéltek, amelyeknek kollektív tulajdonságokat is tulajdonítanak. Például a rutének, akiket magyar-oroszoknak és ruszinoknak is hívtak, magyarbarátok stb. Az egységes nézőpont ellenére néhányan a ruszinok közül az ukránokhoz orientálódtak. Aki ukrán vagy cseh nemzetiségű volt, az per definitionem magyarelles is volt. Világosan felismerhető tehát az a narratíva, amely ezeket egységes, belülről homogén csoportoknak írja le. A nemzeti hovatartozásról a kormányzat úgy beszélt, mint ami kétséget kizárólag megállapítható, objektív jellemzője egy személynek. Az igazolások mindennapi gyakorlata során nagyon gyakran tetten érhető viszont, hogy a nemzetiség mégsem minden esetben egy objektíven megállapítható tulajdonság. A valamely nemzetiséghez való tartozás ugyanis nem feltétlenül ruházza fel tagjait a vélelmezett csoportjellemzőkkel. Az igazolásért folyamodó személyek nem úgy viselkednek, ahogy azt csoport- vagy nemzetiségi hovatartozásuk alapján feltételezik róluk. Illetve bizonyos viselkedés vagy cselekedet, például cseh nemzeti szocialista párttagság nem feltétlenül jelent a valóságban valódi magyarellességet – már ha a korabeli terminológiát használjuk. Egy személyről nem is mindig állapítható meg egyértelműen a nemzeti hovatartozása. Sőt, találkozunk a többes identitás esetével is.